

Novější mezikulturní komunikace v integraci řeči (slovo – zpěv – obraz)?

KVĚTUŠE LEPILOVÁ (BRNO)

Zpěv je nejkrásnější mluva. F. Lýsek, 1933

„*Prosim si vankoušik a rožeček s lekvárikom*“, povídá s náznakem češtiny r. 1976 v Brně desetiletý bratislavský synoveček *Radim*. Jeho český otec Lumír byl sice po maturitě r. 1952 přijat v červnovém termínu na fakultu architektury v Brně, jenže v září se fakulta změnila ve VAAZ (Vojenská akademie A. Zápotockého). Za tři roky v soutěži na tatranský hotel zvítězil projekt studenta 3. ročníku architektury: v Bratislavě. A roku 1972 televize uvedla *Dom roka* jako vítězný projekt mladého českého architekta, jehož život a práce už nadále patřily Slovensku a výchově mladých slovenských architektů. Když v té době *Radimova* sestra *Desana* tančila a zpívala v proslulém uměleckém kolektivu *SLUK*, každý Čech se rád přidal ke zpěvu nejoblíbenější slovenské lidové písně *Tancuj, tancuj, vykrúčaj*, nepsaného hitu setkání s cizinci v Čechách a na Moravě. Pro cizince jednodušší uniformita pádových koncovek, žádné ř. Češi sice místo *piecku nezrúčaj* nejednou zpívali *pecku* (aby je následující kontext *nemá každý perinu* přesvědčil, že jde o tanec s písní varující před přílišnou taneční náruživostí, bourající pec). Tato připomínka mezikulturní vzájemnosti z doby minulé signalizuje, nakolik může hudba a zpěv (dnes nejzřejměji v televizi) přinášet se živou slovenštinou nové zdroje hudebních kontaktů a vzájemnosti.

I. A bylo tak tomu mezi Brnem a Moravě blízkou Bratislavou poměrně často, jak ukazuje nejedna kronika hudebních kontaktů. Již 30. léta 20. století dokumentují, že ke kontaktům přispívaly nejednou děti: například legendární Jistebničtí zpěváci (1929-1938) z Ostravska navštívily Oravský Podzámok a Dolný Kubín (kde se setkaly s vdovou po básníkovi *Hviezdoslavovi*) nebo že jejich sbormistr *František Lýsek* ve školním roce 1947-48 působící již v Brně realizoval vzájemnou výměnu *Brněnského dětského sboru* (1945-1977) s bratislavskými dětmi:

„*V důsledku Janáčkova festivalu 1947 koncert bratislavského družebního dětského sboru bude až v sobotu 15. května večer. Uspořádá jej Do-*

rost Červeného kříže pod záštitou Osvětové rady a Městského školského výboru. Zvu bratislavského sbormistra Hollého na zkoušku našeho sboru tento týden, na Bilou sobotu, ve škole na Kotlářské ulici. Pak odcházíme na Dominikánské náměstí, kde zpíváme při vyhlášení Míru. Slovenský sbor Suchoňův je nacvičen, je snadný, tož se neobávám o společné provedení s bratislavskými dětmi. Jako společný český sbor navrhuji *Mou hvězdu Bedřicha Smetany*. Připojuji ještě sbor, který jsem k bratislavskému koncertu na 26. dubna schválně složil, snad se bude bratislavským zamlouvat..

Koncem dubna roku 1948 byl náš sbor na zájezdu v Bratislavě. Setkali jsme se v Praze na hudebních dnech mládeže již dříve se Speváckým zborom bratislavských mieštianských škol, vedeným sbormistrem Antonem Hollým, a dohodli jsme tehdy společné koncerty v Brně a v Bratislavě. Teď tedy se zdarem setkaly se sbory v bratislavském kině *Hviezda*. Pro náš sbor byly charakteristické skladby vokální polyfonie a pro slovenské děti skladby jejich autorů. Společně jsme přednesli také mou úpravu české lidové písně *Měla jsem holoubka a Suchoňovu skladbu Aká si mi krásna a Keď sa vlci zišli*. Koncert sblížil děti nejděčnějším způsobem. Vytrvale vzpomínáme, co jsme toho zažili v Bratislavě a pak se slovenským sborem v Brně. Ubytování v rodinách dětí poskytovalo možnosti pro další přátelství.“ (Lýsek, 2004).

Právě text písně – to byl vždy signál intonace řeči a už sama melodie a rytmus mohly prozrazovat kulturní identitu. Tu poznávaly děti Brněnského dětského sboru (1945-1977) právě na koncertu v Bratislavě, kdy jim sám skladatel Eugen Suchoň opravil výslovnost ve skladbě, kterou uvedly do českého hudebního prostoru: „*Aká si mi krásna*“ (ne tedy chybně *krásná, krásne i tyje hory, nikoliv tie*). Zpěváci se při odjezdu radovali, že se naučili mluvit cizí řečí a rozumět zajímavým příslovcům *teraz, naozaj* nebo substantivům *olovrant, bocian* aj. O devět let později roku 1953 jedna ze zpěvaček, autorka této stati, měla právo zúročit své znalosti ze slovenštiny při tzv. malé státnici jako studentka FF Masarykovy univerzity. Ujasnila si vlastně, že zpěvává slovenština a s ní spojený zpěv, hudba, tanec a kultura Slovenska jí přirostly k srdci právě díky včasnému seznamování se s nimi. Existující rozdíly a podobnosti obou kultur provokovaly pak ke studiu historie prvních myšlenek o specifičnosti slovanské hudební vzájemnosti, které byly vysloveny pod vlivem filologické a literárněvědné slavistiky J. Dobrovského či slavjanofilské orientace J. Kollára, P.J.Šafaříka, J. Jungmanna a V. Hanky sice v epoše českého národního obrození, ale slavisticky orientovaný výzkum přinesl L. Kuba (*Slovanstvo ve svých zpěvech*, 1884-1929).

Souhrnně pak pojmenování hudební slavistika „vzniklo specifikací termínu slavistika, jímž se ve filologickém bádání míní komparační výzkum rodiny slovanských jazyků ...o slavistice se hovoří i v kontextu literárněvědného, obecně historického a národopisného bádání. ..Při studiu vztahů mezi národními hudebními kulturami se zformoval výzkum hudebních vztahů...“(Fukač – Vysloužil, 1997, 331 - 332). Na tomto místě lze naznačit možnosti pro nová hledání rozvoje jako oboru, v němž sehraje úlohu právě česko-slovenská vzájemnost.

Nakolik je vzájemnost hudby české a slovenské součástí vzájemnosti jako kontaktů nebo vztahu řeči slovesné a hudební, na to ukazuje *Slovník české hudební kultury*, redigovaný právě brněnskými muzikology FF MU J. Fukačem a J. Vysloužilem. Problémy slovenské hudby se teoreticky zabývali zvláště jejich předchůdci na Filozofické fakulty MU v 50.-70. letech Jan Racek a Bohumír Štědroň. Heslo „slovanská hudba“, kdy výraz implikuje vlastnost „*náležet kultuře národů slovanské jazykové skupiny, neboť by bylo nevědecké předpokládat nějaké etnické, sociálně psychologické společné rysy*“ do české publicistiky jako pojem slovanská hudba či slovanský zpěv uvedl moravský František Sušil (1832) a L. Ritter z Rittersberku (1843) pod vlivem prvních výsledků hudební slavistiky, navazující na slavistické lingvistické bádání. Názor na vznik a existenci slovenské hudby se zprvu opíral o zjištěnou příbuznost některých hudebně strukturačních principů a tematiky a později hudební slavistika odhalila jen příbuznosti hudebního folkloru slovanských národů (v 19. – 20. stol. kompoziční školy dospěly k vrcholné etapě svého vývoj). Přesto např. církevněslovenský zpěv přispěl ke stylizaci folklorních či archaických žánrových prvků (např. *Glagolská mše* L. Janáčka, 1926). Na slovanství apelují i názvy skladeb: Dvořákovy *Slovenské tance* (1878, 1886), Sukova hudba ke slovenské pohádce *Radúz a Mahulena* (1898, Janáčkova slovenská rapsodie *Taras Bulba* (1918) atd. Tyto skladby vytvářejí slovanský ráz nejen názvy a syžety, ale i hudebním zpracováním. V české tvorbě naznačil ovšem již Janáček, že hudební slavismus nemusí být dán vždy jen látkou (Fukač, Vysloužil, 1997: 331).

Souhrnně pak pojmenování hudební slavistika „vzniklo specifikací termínu slavistika, jímž se ve filologickém bádání míní komparační výzkum rodiny slovanských jazyků...o slavistice se hovoří i v kontextu literárněvědného, obecně historického a národopisného bádání...Při studiu vztahů mezi národními hudebními kulturami se zformoval výzkum hudebních vztahů...“(Fukač - Vysloužil, 1997, 331-332). Na tomto místě lze naznačit možnosti pro nová hledání rozvoje jako oboru, v němž sehraje úlohu právě česko-slovenská vzájemnost.

II. Kontinuita povědomí Slovenska jako hudebně estetického zdroje uváděly v Česku školní zpěvníky a zvláště čítanky jako literárně estetické zdroje ve 2. pol. 20. stol. ve vyučovacích předmětech zpočátku školství (i když od roku 1964 podle výzkumů existovala již v každé čtvrté domácnosti televize, která začala sémantický systém literární rychle zaměňovat syntetickými uměními (a po roce 1993 poznatky z multimediální sféry). Školské instituce včetně výuky českého jazyka s čítankou s ukázkami ze slovenské literatury, které aktivně recitovali studenti gymnázia, podporovaly družební kontakty škol.

Dnes se již jako extrémní jeví varianta řešení literárního vzdělávání na českém gymnáziu z roku 1978 (Forst, V., 1978), kde se řeší téma zvedajícího se „literárního nečtení studentů“ (K. L.): „Rozvoj české poezie ve 2. pol. 19. stol. s. 28 - 51 a Rozvoj slovenské poezie ve 2. pol. 19. stol. (81-93) vedle tématu Světová literatura této doby. Na druhé straně však Osnovy ČJ pro G od r. 1999 stále předvádějí možnost rozvíjení znalostí o slovenské literatuře, nikoliv však konkrétní dovednosti číst, recitovat, interpretovat (1.roč.: Počátky slovenského národního obrození. 2.roč.: romantismus generace štúrovců. Realistická povídka, realistický román v české a slovenské próze 2. pol. 19. stol. A 3.roč.: Ze slovenské literatury. 4.roč. Vývoj české a slovenské literatury po r. 1945 v souvislostech s vývojem literatury světové)“.

Společné programy Československé televize kdysi s výukou literatury ovšem uplatňovaly systémový, nejednou institucionální přístup k československé vzájemnosti a slovenská řeč byla pro české školáky srozumitelná. K tomu přispívaly zvláště sborově pěvecké festivaly: vokální tvorba slovenská, zpívaná v originálních textech, se podílela zpěvem na aktivizaci slovenštiny (zatímco dnes je spoluúčast publika na festivalech populárních umělců i na Dnech kultury v Praze převážně receptivní).

Kdysi na atraktivní spojení profesionálů s folklorním slovenským zpěvem navázal idol televizního zábavního průmyslu (showbyznysu) Karel Gott přednesem písně *Išiel Macek do Malacek...*. Festival Bratislavská lýra uváděl spisovnou slovenštinu do povědomí publika. Receptivně. Řeč vokální hudby interpretované pěveckými sbory na festivalech sborového zpěvu vždy však předváděla aktivní, tvořivou řečově pěveckou činnost nadšených amatérů pěveckých těles (odborná literatura se však tímto problémem zabývá poměrně málo). Česká TV dnes umí v detailu předvést slovenštinu slovenské kapely (Elán) i zpěváka (R. Müller např. se svou písní *Po schodoch* aj.) a na české televizní scéně tak přinutí české ucho naslouchat slovenštině jako symptomu krásné země. Jistou českou vytrvalost sblížovat se se slovenským folklorem na mezinárodních festivalech v čes-

kém prostředí projevily r. 2005 i název festivalu Jánošíkův dukát (v Rožnově pod Radhoštěm by se spíše očekávalo jméno Ondráš...).

III. Dnes slovenština pro střední a starší generaci ještě stále nepotřebuje překladatele (toho důkazem je i tato konference), ostatně translologie se většinou věnuje překladům z jiných jazyků. Obor slovastika jako filologie se vysokoškolsky pěstuje na některých vysokých školách a řada slovenských studentů v Česku studuje další obory: slovenská řeč je slyšet běžně v obchodech a na ulicích nejen od turistů, což se projevuje v jazykové interferenci. Není však cílem tohoto příspěvku sledovat myšlenku integrace jazyka, ale cílem je hledat a nacházet perspektivní cesty k mezikulturní komunikaci, kterou lze vidět také interdisciplinárně.

Při zkoumání česko-slovenské vzájemnosti jde nepochybně nikoliv o staromilsky zbytečné návraty do minulosti, ale o perspektivní hledání návaznosti v důsledku sociologicko-psychologických změn a prudkých generačních změn i nové gramotnosti mladého publika. V tomto okamžiku tato úvaha ovšem postrádá druhou stranu mince - dostatečnou informovanost autorky o současné vzájemnosti slovensko-české. Náhodné diskuse a setkání v životě však ukazují, že zavedením TV JOJ a Markíza na Slovensku se čeština na Slovensku nadále uplatňuje natolik, že může docházet v důsledku zaměstnanosti parterů a klientů ve sféře podnikání a showbyznysu ke splétání češtiny a slovenštiny jako jazyků, které jsou ovlivněny globalizací v multimedialní sféře i boomem angloamerikanizmů.

Současně metodologické inovace, které jsou významné přibližně v posledním desetiletí zvláště z televizní obrazovky, se vyjevují v oblasti kultury řeči jako součásti slovenské kultury, kterou dnes obrazovka ozřejmuje největšímu počtu českých diváků a posluchačů. Úvaha o potřebě neglorifikovat ani nezatrácovat minulé je potřebná, aby se lépe uplatňovalo nové, oč se česko-slovenská vzájemnost jako důvod dnešního setkání opírá a co ji podporuje, nikoliv zbytečně rozděluje. Naše úvaha se opravdu netýká autorčiny znalosti dnešního slovenského prostředí (např. problematiky češtiny na Slovensku). Vyjma náhody, s níž autorka vysokoškolská učitelka slovenské techniky sdělila udivující zkušenost: její tříletá vnučka se ve slovenském rodinném prostředí odkládáním dítěte k televizi naučila poslechem českých pohádek aktivně mluvit – česky, aniž tušila, že to není její mateřština. Návrat oklikou k začátku této stati (o desetiletém Radimovi) po třiceti letech naznačuje, nakolik dřívější poznatek, opřený o novodobou širokou gramotnost multimedialní sféry, může být inspirativní pro nové cesty mezikulturní komunikace.

K udržení a rozvoji tradičních hodnot i současně k metodologické inovaci ostatně vyzývá již roku 2000 I. Pospíšil: „*Koncepční diskuse o institucionálních otázkách jsou běžnou součástí dnešní slavistiky. Její podstatou však zůstává vnitřní vývoj oboru a jeho obnova, udržení a rozvoj tradičních hodnot a současné metodologické inovace. Planý radikalismus se neosvědčil – stejně jako vývojová strnulost – ani ve slavistice. Změna a návaznost jsou pro obor nezbytnou podmínkou.*“ (Pospíšil, 2000:14).

Literatura

Literatura pro II. roč. gymnázia (Přehled vývoje a směrů). Pokusný učební text. V. Forst. SPN Praha 1978.

Lýsek, F.: *Život s dětským zpěvem*. Vydavatelství UP, Olomouc 2004, s.7, 65 - 66.

Slovník české hudební kultury. Red. Fukač, J., Vysloužil, J. Editio Supraphon, Praha 1997.

Pospíšil, I.: *Slavistika pro třetí tisíciletí*. Universita, 3, 2000.